

Avrupa Birliği Ekseninde Dış Göçün Türk Edebiyatına Yansıması

Hüseyin Doğramacıoğlu*

Giriş

Avrupa Birliği'ne girmek için çabaladığımız şu günlerde ülkemizdeki birçok kişi Avrupa'ya gitmek ve bir iş bulup zengin olmak gibi düşünceler taşımaktadır. Avrupa hayali, 1960'lı yıllarda başlayan dış göçle başlamış ve günümüze kadar aralıksız devam etmiştir. Avrupa Birliği'ne girme gerekliliğini savunan insanların birçoğu Avrupa'yı hayallerini gerçekleştirmek için tek çıkış noktası olarak görmektedirler. Oysa Almanya ile başlayan bu serüvenin olumsuz etkileri bugün hâlâ devam etmektedir. Dış ülkelerde yaşayan Türklerin kendi kültürel değerlerine yabancılaşması, Avrupa'da ırkçılar tarafından dışlanan Türklerin bundan psikolojik olarak etkilenmeleri, çifte vatandaşlıkla gelen iki medeniyet arasında sıkışma, Avrupa'ya gidenlerin çocuklarının oluşturduğu üçüncü kuşağın milli benliklerinden uzaklaşmaları gibi tehlikeler bugün hâlâ Avrupa'daki Türkleri tehdit etmektedir. Bu incelememizde, içinde yaşanılan toplumdaki sorunların çözülmemeyeceğini göstermeyi amaçladık. Avrupa eksenli bir dış göç, eskiden olduğu gibi günümüzde de benzer sorunları beraberinde getirecektir. Bugün unutulmuş Almanya merkezli dış göç olayı gelecekte insanımızın karşılaşılabileceği benzer problemleri aşmak için bir yol gösterici olacaktır. Geçmişimizden ders almak, geleceğe emin adımlarla yürümemizi sağlayacaktır.

Dış Göçün Tarihi Süreci

Türkiye'den yurt dışına işgücü gönderilmesine Federal Almanya'daki ilgili

kurumların daveti ile başlanmıştır. Bu çağrıya karşılık 1957 yılında on iki kişilik bir stajyer grubu Federal Almanya'ya gönderilmiştir. Eğitim, bilgi ve görgü arttırmak için başlatılan bu programlar devam etmiş ve 30 Ekim 1961 tarihinde Türkiye ile Federal Almanya arasında imzalanan işgücü anlaşmasıyla bu konu yasallaştırılarak denetim altına alınmıştır. Federal Almanya, Türkiye'den iki yıl süreyle çalıştırılmak üzere işçi istemiştir. Ama bu süre uygulanmaz. Alman işvereni eğittiği işçiyi bırakmak istemez. Böylece anlaşmanın bu maddesi kaldırılır. Bu arada Almanya'da Türk mahalleleri oluşmaya başlamıştır. Almanya 1974 yılında ailesi Türkiye'de oturan işçilerin ücretlerini yarıya indirince Türkiye'den yüz bin çocuk Almanya'ya göç eder. Almanya, yeni evlenen kişilerin ailelerini yanlarına alırdabilmeleri için 1 ile 3 yıl arasında beklemelemlerini şart koşar ve Türk ziyaretçilerine vize koyar. Böylece yabancılaşma başlar.

Dış göç olgusu dünyanın her yerinde toplumların ve bireylerin yaşamını sosyal, ekonomik ve psikolojik bakımdan çok yönlü etkilemiştir. Bu etkinin neticesinde roman ve öykülere de bu olgu girmiş ve dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da dış göç olgusu görülmeye başlanmıştır.

Genelde işçi göçüne ilişkin Türk edebiyatında duygusal yoğunluğu fazla olan bir "gurbet edebiyatı" ortaya çıkmıştır. Türk toplumunun önemli bir kesimini etkileyen bu değişim, gereğince işlenmemiş ve aydınlanmamış durumdadır. Dış göçün edebiyatımızda sürecini tamamlayamadan bittiğini ve bir edebî konu olarak yetkinleşmediğini de ifade edebiliriz. Dış göç denilince akla ilk gelen Almanya olmuştur. Bu, bir bakıma doğrudur. Diğer batı ülkelerine de Türkiye'den işçi göçü olmuş, ancak bu, sınırlı sayıda gerçekleşmiştir. Bu nedenle daha çok Almanya'ya olan dış göçün perde arkası Türk edebiyatına yansımıştır. Tanık Dursun K'nın eserindeki gurbetçi "Bağrı Yanık Ömer" gibi Batı'ya hayranlık duyan gurbetçiler toplumumuzda dış göçü başlatırlar. Tanık Dursun K'nın diğer bilim-kurgusal eseri "Kayabaşı Uygarlığı"nın boşalması örneğinde olduğu gibi köyler, kasabalar terk edilir ve Almanya'ya akın başlar: "...Almanya'da çok iş vardı. Önüne gelen, davarını, çiftini, çubuğunu sattı; satamadığını ardına koydu, bastı gitti beyim. Yau durun hele demeye kalmadan ilk ağzıda bucaktan bir yüzer kişi Almanya yollarına düştü. Biraksan büyük Kayabaşı Almanya'ya taşınacaktı. Gidenler çok geçmeden kadınlara mektuplar döşediler. Hadi durmayın, siz de gelin. Burada iş ibadullah, para gani... dediler. Paralar, tren biletleri gönderdiler. Eh, yolcu Abbas, bağlasan durmaz artık! (Tanık Dursun, 1980:17) Anadolu köylüsüne Almanya haberi ulaştıktan sonra hemen Almanya'ya gidilememiş, sıra beklenilmesi gerekmiştir. İşte Almanya'ya gitmede geç kalmışlık Ağaoğlu'nun eserine de yansımıştır: "Ağzı açık dinleye kalmıştı Bayram. Benim tarlam topum yok İstiklâlbağrı'nda. Sanki Ballıhisar'da var da... Hadi diyelim altından girdin üstünden çıktın, nüfusunu İstiklâlbağrı'na aktardın. Olur mu olmaz mı bilmem ya, de ki oldu. Sıra dolmuş baksana. Son sırayı da İbrahim kapmış. Vay sümüklü İbrahim vay! Sözde egek koştururken seni geçerdik biz hep. Sen bu işleri

beceriyorsun da ben hâlâ kaportacılıkta taksit parası toparlayacağım diye... Köyden çıkmalı şu kadar olduk sözde. Sözde biz Ballıhisar'ın en gözü açılmışı kesilmeliyiz." (Ağaoğlu, 1977:253) Almanya'ya göç cazip hâle gelince yola çıkış serüveni başlamış bu durum edebî eserlere yansmıştır.

Dış Göçün Başlaması

Doğruya gidebilmenin iki yolu vardır. Ya yasal yollardan gidilip iyi bir işte çalışarak rahat edilecek ya da yasal yolla gidilemezse kaçak işçi olarak Avrupa'ya giriş yapılacaktır. İkinci ihtimal zorluklar ve çilelerle doludur. İş bulmak için her yola başvuran insanımız gitmek için alternatifler üretir. İşte bu yola çıkma serüveni edebî eserlerimize bütün yönleriyle yansır. Aracı kurumların dalavereleri, dil sorunu, parasızlık ve birtakım zorluklar romanlarımızda ele alınır.

Yurt dışına gidebilmenin tüm yolları denenir. Bütün bilinen kapılar zorlanır. Kaçak işçilik için yola çıkış başlar. Korku ve umutla gidilir Almanya'ya: "Yandaki kompartımanlara baktı. Hepsinin ışığı yanıyor. Ve hepsinde birbirine benzeyen garip bir görüntü ilgisini çekti. Gündüz koridorda konuşurken gördüğü bütün Türkler bir baloya gider gibi giyinmişlerdi. Hepsinin sırtında lacivert takım elbise, ceket ceplerinde beyaz mendil vardı. Kırmızı kravatlar takmışlardı. Takım elbiseler üstlerinden kaçıyordu. Saçlarını sıkıca taramışlardı. Gümrük istasyonunda gecenin saat birinde gizli bir toplantıda ya da bir tiyatro oyununda gibiydiler. Polislerle tartışıyor, yarım yamalak bir şeyler anlatıyorlardı." (Livaneli, 1978:76)

Almanya'ya gidebilmenin bir yolu da paralı evlilik yapmaktır. Bu tür evlilikler, edebiyatımızda dış göç malzemesi olması bakımından önemlidir. *Oturma İzni* romanının kahramanı Mahmut, Almanya'da işçi olan Güldane'ye paralı evliliği önerir: "Güldane şöyle bir düşünür.

-Ne verin bağışına?

der, Mahmut:

-İki bin vereyim.

der, Güldane:

-Beş bin verisen olur.

der, Mahmut:

-Üç bin hazırım var. Evlenir evlenmez üç bin, beni işçi olarak aldırttıktan sonra ilk kazançlarımdan da iki bin.

der, Güldane kabul eder.

-Bir de şu yazıyı imza edecek.

der, "Güldane ile geçici olarak evleniyorum. Evliliğimiz süresince ayrı oturmayı kabul ediyorum. Güldane beni işçi olarak Almanya'ya aldırttıktan sonra derhal

mahkemeye başvuracağıma ve ayrılma suçunu üzerime alacağıma namusum ve şerefim üzerine, dinim ve imanım üzerine söz veriyorum.' Mahmutî (Pazarkaya, 1977:41)

Eserlerde işlenen dış göçe ilk adımlar böyle atılır. Artık insanımız ne pahasına olursa olsun göç etmeye karar verir. Böylelikle roman ve öykülere dışa gidenlerin yola çıkış serüvenleri ve çıktıkları çileler yansıtılır. İnsanımız, gelecekte yaşamayı hayal ettiği mutlu günler uğruna yukarıda sıralamaya çalıştığımız olumsuz hâdiselerle karşılaşp bunları içine attıktan sonra *Gidenler* konumuna gelecek ve yeni yeni sorunlarla karşılaşacaklardır.

Yurtdışına Gidenler ve Sorunları

Yurt dışına gidişin bireysel ve sosyal problemlere kaynaklık etmesiyle beraber Avrupa çilesi eserlerde görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde romanlarımız *gidenlere* ayna tutmuşlardır. "Gittiler, sattık savdık, cebine harçlığını koyduk. 'Haydi güle güle git!' dedik. Aradan kaç ay geçti bilmem, bir gün bir mektup çıkageldi. İçinde bir de resim. Mektupta yazıyor ki bizim oğlan: 'Baba ben evlendim. Hem de bir Alman kıza. İşte resmimiz, işte cismimiz.' (Bahadınlı, 1979:50)

Göç edenlerin gittikleri yere adapte olabilmelerinin zorluğu, orada hem sosyal hem de kültürel ortamın yabancılığı karşısında eziklik duyan işçilerimiz sonunda kendi benliğine dönmek istemişlerdir. Önceleri baskın Alman kültürü karşısında eziklik hisseden insanımız gün geçtikçe etrafında yaşayan soydaşlarıyla tabii bir diyalog sürecine girmiş ve kendi öz kültürünü yaşamaya başlamışlardır. Osman Çeviksoy'un 'Duvana Öte Yanı' adlı kitabında Cemil adlı göçmen bir Türkçe öğretmeni, Almanya'da Türk çocuklarına Türkçe dersi vermek üzere gönderilmiştir. Elke adlı Alman bir misyoner kızla gezip önceleri kendi millî varlığını ve öz kültürünü kabul etmeyip karalamış ama sonunda millî benliğine dönüp "Ben Türk'üm!" diyebilme olgunluğuna ulaşmıştır. İşte, dış göç olayını ele alan bazı öykülerde baskın Alman kültürü karşısında eziklik duyan insanımızın yabancılaşma sorunu, bu gibi sahnelerde gözler önüne serilmiştir.

Yurt dışına göç eden ailelerde maddî sıkıntılar baş gösterir. Öykülerde sıkça rastladığımız bu problemin yanına ikinci sınıf insan muamelesi göme de eklenir. Berlin'in *Nar Çiçeği* adlı romanda Türk işçilerinin yaşadığı sorunlar bazen bir Alman'ın bakışı ile bazen Bayan Lemmer ile Korkmazların sohbetlerinde, bazen de Korkmazların yaşadığı olaylarda görülür. Yazar, bu tür bir sorunu zaman zaman değişik şahısların duygularını verirken ortaya koyar. "Frau Lemmer, öteki dairelerin Almanlarından birine rastlayıp onun Türklere konuk gittiğini gördükleri andaki tavırlarına tanıklık etmemek için ardına bakmıyordu." (Furuzan, 1988:5) Bu ifadelerde Türk işçilerinin sosyal ilişkilerinin kendi soydaşları veya kendileri gibi yabancı olanlarla sınırlı kalmalarına ve Almanların onları dışladıklarına işaret edilmektedir. Göçmenlerin ev yaşayışları

Almanlara göre garip, anlaşılmaz ve görgüsüzcedir. Yazar, Almanların bu bakış tarzını şu ifadelerle anlatır: "Salt sırtlarını duvara yaslamış, tümü bıyıklı, elleri tespihli, aşırı ciddi yüzü bu adamların saatlerce orada kalışları izleyenlere yorgunluk verirdi.(...) aralıksız sigara içerlerdi. Karınları ise o gürültülü çocuk yığıntısından kendilerini arayarak seçip sözlerini dinletemediklerinde de tartaklayarak içeri sokarlardı. Uygun bir anı yakalayıp yeniden dışarıya fırlayan çocuğun anasının horlamalarından gocunmadığı, deminki neşesiyle oyuna katılmasından anlaşılırdı. Bu yeni yabancıların tükenmez canlılıkları, kazandıklarını harcıyaşlarındaki çocukça savruluk tam bir görgüsüzlük örneğiydi.(Furuzan, 1988:10) Yabancıların bütün hayatları Almanların psikolojik baskısı altındadır. Yaptıkları her iş onlar tarafından kötü görülmektedir. Almanlar Türk işçilerini, ülkelerini sömüren Yahudilere benzetirler. Lemmer'in kızı ve damadı, Lemmer'i bir eve yerleştirirken damat Otto Steinbach şöyle der: "Bizim yeni Yahudilerimizden burada çokça var.(Furuzan, 1988:55) Bu bakış altında Türk işçileri yaşamlarını sürdürürler. Almanlar, Türkleri Yahudilerle aynı görmekte ve bunu da zaman zaman belirtmektedirler.

Almanya'da çalışmak, Anadolu'nun toprakla uğraşmaya, toprağın rahatlığına alışmış insanına zor gelir. Bu işler, onlara memleketlerinde yaptıkları işlerden çok ağır gelmektedir. Bu, onlara göre bunaltıcı, baş döndürücü bir yorgunluktur. "Ben şimdi ne kadar anlatsam, sizler, hiçbiriniz anlamazsınız Almanya'da çalışmanın güçlüğü. Bizim bura işlerine hiç benzemiyor. İlk zamanlar hele nerede yaşadığınızı bilemezsiniz yorgunluktan. Belki ayda yaşıyorum, belki de mezarda dersiniz. Öyle güç bir şey işte.(Dal, 1979:49) Özellikle maden ocağında çalışan işçiler, koşullarının güçlüğü yanında kendilerinin Alman işçilerle eşit tutulmadıklarından da şikâyet etmektedirler: "...İşyerimizde indiginizde de göreceksiniz en ağır işlerinde Almanya'nın %99 Türkler, yabancılar çalışırlar. Bugün ştriplerde çalışmak çok ağır işlerdir.(...) vücudum kuzduğunda ısı 70'e çıkıyor. Hiç hareket etmezsem 34 derece. O sıcaklığı düşün, çalışacaksın, mecbursun. İstersen çalışma, hemen çıkışını verirler... Evet, oralarda tek bir Alman çalışmaz, hep bizim Türkler, yabancılar çalışıyor.(Furuzan, 1977:295-298) Almanya'da çalışan işçilerde çıkış verilme, yani işten atılma korkusu yaygındır. Bu korku edebî eserlere de yansımıştır: "Ben her yanım soğuk algınlığından kırım kırım kırılsa da gidiyorum çalışmaya. Çok sancılanıp doktordan izin alanları sevmiyor bu Almanlar. Bizim Türk arkadaşların hemen hepsi doktora gitmekten korkar oldular. Doktora gitmekten değil de izin almaktan. Bir bölümü de izin kağıtlarını geri veriyorlarmış doktora. Onlar da şaşırıyorlarmış. İşsizlikten ne anlarsın doktorlar?"(Dal, 1979:49)Almanya'da çalışan işçilerde dil sorunu da görülmektedir. Hem ana dilinden hem de bulunduğu ülkenin dilini öğrenmekten mahrum kalan çocuklarda okul çağında başsarızlık kaçınılmaz olmuştur. "Eğer sarı saçlı, mavi gözlü değilseniz ve Gutentag demesini bilmiyorsanız Almanya'da okula gitmek ölmekten beterdir. Daha kapıdan girdiğinizde başlar size çevrilir. O size çevrilen başların içlerinden ne dediğini bilirsiniz. İşte bir topal karınca daha! Türklere takılan adlardan biri de budur: *Topal*

kanınca! (Özgentürk, Cumhuriyet, 31.12.1979) Özellikle çocuklarda bu dışlanmışlık psikolojik yönden olumsuz tesirler oluşturmakta, bu da göçmen ailedeki ikinci kuşağın yetiştirme tarzını etkilemektedir. Türklük ve Almanlık arasında sıkışan çocuklar büyüklerine birtakım sorular sorarlardı:

- *—Baba, ben Türk müyüm, Alman mıyım? Babası afalladı.
- Niçin soruyorsun? dedi, biraz düşünüp.
- Bilmek istiyorum, dedi Ender kesin.
- Ne olmak istersin sen, Türk mü Alman mı?
- Hangisi daha iyi? diye sordu bu kez Ender.
- İkisi de iyi oğlum, dedi babası.
- Öyleyse Stefan niçin oynamadı bugün benimle?" (Pazarkaya, 1977:68)

Almanya'ya göç eden insanların aile yaşamlarında ve kadın-erkek ilişkilerinde de birtakım farklılıklar göze çarpar. Anadolu kadını artık Almanya'da kocasından daha fazla bilgili olduğunu anlar. Eskiden kocasına söz söyleyemeyen bu Anadolu kadını kocasıyla fikinsel olarak tartışabilmektedir. İşte dış göçün romanımıza yansıyan bir başka kesiti de bu değişim olmuştur. Bu "...anlaşılması güç bir değişim. Bu mu yıllar yılı gözünde büyüttüğü kocası? Şu, çocuk gibi yüzüne buyruk almak için bakan Hasan mı? Dünya görmek, yol yordam öğrenmek nasıl da büyütüyor, insan yerine koyuyor insanı! Yalnız bilmek mi? Kazancı olmak, cebine buyruğu geçmek, emeğini fark etmek? Ayşe şaşırıyor kendi gücü, Hasan'ın zavallılığı karşısında. Önce Ayşe gelmiş Almanya'ya! Sekiz ay sonra da kocasını getirtmiş. Koca istasyonda Hasan'ı karşıladığı zaman bir de ne görsün Ayşe!... Yer değiştirmişler. Köydeyken ilçeye indikleri zaman hep Ayşe kocasının gözünün içine bakarmış, nereye gidecekler, nasıl edecekler diye... Hasan 'Dur!' derse durur 'Yürü!' derse yürürmüş. Hasan elinde iperle bağlı bavulla trenden iner inmez karısının gözünün içine bakmaya başlamış. Nereye gideceklerini öğrenmek ister gibi. (...) ve birden anlamış ki Ayşe, kendisi kocasından daha çok şey biliyor. İstasyonun çıkış yerini biliyor, tramvayın numarasını biliyor, evinin yolunu, işinin yolunu ve daha birçok şeyler biliyor." (Üstün, 1975:43) Böylece sosyal değişim başlar. Kadın, ailede daha aktif bir rol üstlenir. Karı-koca diyalogları ters yönde gelişir. Karı koca arasındaki statü farkı sona erer. Dış göçün romanlarımızda işlenen ve insanımıza kazandırdığı değişimlerden bazıları böylece sıralanabilir.

Geride Bırakılanlar

Dış göçü ele alan edebî eserler, geride bırakılanların da en az gidenler kadar sıkıntı çektiklerini ortaya koymaktadır. Başsız kalmış aile yuvası, kocasız evli-dul, babasız, bazen de anasız babasız bırakılan yavrular geride kalanlar tablosunun değişmez figürlerini oluştururlar. Bütün bunlar, dış göçün edebiyatımıza yansımış olan manzaralardır. Karı-kocayı, evlat-ana babayı birbirinden ayıran dış göç olayı öykü ve

romanlarımıza genellikle menfi tesirleriyle yansımıştır. "Eti tınaktan ayıran Almanya" tabiri eserlerde sıklıkla kullanılmıştır. Bununla birlikte geride bırakılanların yaşadıkları olumsuzluklar aile hayatlarını darmadağın etmiştir: "Paramparça oldu, ayrıldı işimiz, aşımız, dünyamız. Çoluk çocuk bir yanda, sen bir yanda... Eti tınaktan ayırdı bu Almanya. Bir yel esti, savrulduk her birimiz bir yana..."(Akçam, Cumhuriyet, 26.05.1978) Geride bırakılan ailelerde problemler başlar. Gelin, kayınvalide ve kayınpederin himayesine bırakılınca sorunlar çıkar. Geride bırakılanlar, Gülten Dayıoğlu'nun öykülerinde çok özgün bir yer tutar. "Sık Dışını" adlı öyküde de bu sorun gözler önüne serilmiştir: "Oğlan Alman'a kaçıp gidince böyle ettiniz. İki yıldır etmediğinizi komadınız. Kahir çeke çeke bit düşmüş tavuğa döndüm. Tatlı canımdan bezdim. Allah'tan korkmasam varıp kendimi kör kuyulara atacağım. Yeterin gayret! Koyverin yakamıt..."(Dayıoğlu, 1986:78) diyen geride bırakılmış bir gelinin feryadı, aslında *geride bırakılan* binlerce eşin ıstırabını duyurması bakımından da önemlidir. Toplumsal etik açıdan geride bırakılan eşler "Kocamızı isteriz!" diye sorunlarını paylaşamazlar. Böylelikle içe kapanış ve ruhsal hastalıklar baş gösterir. Geride bırakılan kadınlar çeşitli sıkıntılar çekmelerine rağmen sosyolojik ve kültürel bağlamda özellikle de maddi kültür yönünden Alman kültürü ile kocaları vasıtasıyla etkileşim içerisine girerler. Gülten Dayıoğlu geride kalanlar hakkında yaptığı araştırmadan şöyle söz eder: "Araştırma yaptığım sırada geride kalan kadınların bu iç burkucu durumları yanında bir de sosyal yaşamlarındaki değişiklikler dikkatimi çekti. Köylü kadın yüzyıllardır yoksulluk nedeniyle hamamda saçını *baş kılı* ile yıkarken şimdilerde 'onların deyişyle' *cıvık sabun şampiyon* yani yabancı şampuan kullanıyordu... Yüzyıllardır süregelen bazı giyim düzenleri de değişmişti kadınların: Yurt dışından getirilen iç çamaşırlar, korseler, pileli etekler girmişti bohçalarına."(Türk Dili Dergisi, 1981:163) Geride bırakılan ailelerde dağılma gözlenir. Özellikle köyde bırakılan eşler, eğer yalnız kalırlarsa tehlikelerle karşılaşabilmektedirler: "Köy yerinde genç yaşta dul kalmak zor işti. Zülûfün başında güçlü bir ağası ya da amcası, dayısı yoktu. Babası ezik, güçsüz ve yoksuldu. Köyün bıçkınları canları isterse onu dağa kaldırabilirlerdi. Zülûf bunları düşündükçe uykularını yitiriyordu."(Dayıoğlu, 1986:117) Yalnızlık yalnız köy yerinde değil geride bırakılanların yaşadıkları her yerde birtakım sıkıntılar doğurmuştur. Yurt dışına gidenlerin geride kalan eşlerinin ağzından söylenen maniler dışı göçün ne denli hafızalarda iz bıraktığını göstermesi bakımından önem taşır:

Ekmeğe kuru demeseydin
Çorbaya sulu demeseydin
Beni buralarda koyup da
Almanya'ya gitmeseydin (Dayıoğlu, 1986:117)

Gönderilen para, eşin yerini tutmaz. Maddi yönden rahatlamış olan ailede manevi

huzursuzluklar başlar. Öykülerde bu sıkıntılar tablo hâlinde sıralanır. Göçmen ailelerde parasal yönden rahatlık olmuş ama bu parasal güvencin bedeli, ailedeki sarsıntıyla ödenmiştir. Göçmen ailelerin bir kısmı geride bırakılmakta, diğeri ise birlikte götürülmektedir. Geride kalanlar mutlaka ya hastalanırlar ya da başlarına bir olay gelir. Büyüklerin korumalarına bırakılan eşler, sorunlarını rahatça paylaşamazlar, hastalık onları yakalar. Eş hasreti, aylık acısı, aile içi kayınvalide-gelin geçimsizlikleri geride kalanları olumsuz etkilemektedir. Yüksel Pazarkaya'nın 'Oturma İzni' adlı kitabında bulunan 'Bayram Masalı' adlı öyküde kocası Almanya'ya gidip geri dönmeyen bir gelin üzüntüden akli dengesini yitirir ve uzaklara doğru alır başını gider. Gülten Dayıoğlu'nun 'Geride Kalanlar' adlı kitabındaki 'Ebemkuşağı' adlı öyküde de Elmas'ın kocası Almanya'ya çalışmaya gider ve onu başka bir kadınla aldattır. Elmas, köyde yalnızdır: "Kaynanam, 'Öteki kadınlarınkı de can,' diyor. 'Onlar da kocasız, emme umursadıkları yok, sesleri solukları çıkmıyor,' diyor. Yalan söylüyor. Hepsi de mum gibi eriyorlar. Emme kınanmaktan korktukları için dişlerini sıkıp dertlerini dışa vuruyorlar. 'Kocamızı isteriz,' diye ortaya atamıyorlar kendilerini. Oysa sustuğuca içleri düğüm düğüm dert bağlıyor. Ben yedi yıl siktim dişimi. Sonunda bu hâle düştüm. Onlar da hasta. Alaman'dan sılaya gelen kocalar, ilk iş olarak kanlarını arkalarına takıp doktora götürüyorlar. Kaynanam biliyor bunları. Emme donuzluğundan bilmez görünüp beni kınıyor." (Dayıoğlu, 1986:22) diyen Elmas, kayınvalidesiyle birlikte kalmaktadır. Sonunda delirir ve onu bir psikoloğa götürürler.

Turna Gelin adlı bir başka öyküde de yine geride kalan insanların acıları anlatılır. Turna Gelin, on altı yaşındayken Derviş adlı köse bir gençle evlenir. Evlendikten bir ay sonra Almanya'ya gider. Turna Gelin acılar çekmektedir. "Karıyı kocadan, çocuğu anadan, babadan eden Almanya, ardında yıkılmış yuvalar, gözyaşları bırakır. Ama gene de herkes bu gözyaşlarını dökmeye hazırdır." (Gitlemez, 1979:79) Bu dönemi anlatan öykü ve romanlarımız yukarıda sıralanan olaylar ekseninde kurulmuştur. Geride kalan ailelerde görülen ortak özellik mutsuzluk ve huzursuzluktur. Bu aileler bırakıldıkları biçimler çerçevesinde değişimlere uğrar. Aile, ya olduğu gibi bırakılır ya da birlikte yurt dışına götürülür. Veyahut da büyüklerin himayesinde geride bırakılanlar sınıfını oluştururlar. Özellikle eşler için geride kalmak zordur: "Burada kalmak zordu. Ama evin işlerini, dış işleri kaynatam yapıyordu. Beyim para gönderiyordu kayın babama. O da bir ev için harcıyordu. Ama ev hâli bu ya, çeşitli geçimsizlikler oluyor. Bizim de geçimsizlik çıktı kayınbabamla aramda. Aldı beni kendi babama götürdü. Haliyle bizimki de razı olmadı orada kalmama. 'Yanıma gel!' dedi. Babam Almanya'ya göndermek istemedi. Ben de babamı reddederek 'Beni yanına aldırırsan gelirim' dedim. İstetti beni. Çocuklarla birlikte gittim." (Gitlemez, 1980:75) Böylece Almanya hasreti bir nebze olsun azalır. Ama yine geride kalanların acıları bitmez. Sadece eşler değil bazen bir yağındaki yavrular bile geride bırakılır. Uzun süren bekleyişte bir yabancılaşma ve soğukluk başlar. Çocuk, artık ana-babasını tanımaz olur. Geride kalanlar daima üzüntülü ve hastadırlar. Yurt dışına göç edenlerin

bütün amaçları çocuklarına bir *dikili* ağaç bırakabilmektir. "Sözü edilsin istemiyorum hiç. Gözlerim doluyor her hatırlayıpta. Yavrumuzu göremiyoruz, çocukluğunu yaşatamadık, sevededik bile. Daha doğrusu sevinemedik bile dünyaya geldiğine. Hemen 'Ne yapacağız' derdine düştük. Dışarıda hiç mi hiç olmazdı, çalışıyoruz ikimiz de. Birimiz çalışsa, boğazımızı bile doyuramayız ki! Üç beş kuruş biriktirip ev, dükkân almak istiyoruz tabii. Ne yapalım, bağrımıza taş bastık, anneanneye getirdik. Daha bir yaşındaydı. O gün bu gün burada anneannenin yanında. O da bizim cezamızı çekiyor. Bana, babasına da öyle ya, en çok dokunan yavrumuzun bizi hiç tanımaması. İnsan bir hoş oluyor. Çocuğunu görüyor, bağrına basmak istiyorsun, kaçıyor senden (...) nereden geldi bu gurbetlik Allah'ım, çocuğuma yabancı etti beni, ikimizi de. Hepsi üç beş kuruş paraya bunların. Çocuğa bir *dikili* ağaç bırakalım diye." (Gitzmez, 1980:79) Eserlerde dile getirilen bütün bu sıkıntılara katlanılır ve hep gelecek güzel günlerin hayali kurulur.

Yurtdışından Dönerler

Geriye dönerleri Tarık Dursun K.'nin 'Kayabaşı Uygurluğu'nda görebiliyoruz. İnanıncılığı az olmasına rağmen 'Dönerler'i işlemesi yönüyle bu roman önemlidir. Bu romanın, dış göçü anlatan diğer romanlardan çok belirgin bir farkı vardır. Yazar, ülkemize dönüş yapan işçilerimizin yapay bir uygarlık kurduklarını bilim-kurgu ve mizah ile romanlaştırmıştır. Romanda Türk işçilerinin Almanya'da yaşadığı zorluklar, ağır işçilik, dışlanmalar, ailelerin dağılması, geriye dönerlerin uyumsuzluk problemleri, Kayabaşılıların gazeteciyle konuşmalarında gösterilmektedir. Bu görüşmelerin birisinde Seyit Ali Hacıbaşoğlu ile röportaj yapılır. Onun anlattığına göre "...Almanya'ya giden ilk kişi, her işte ilk olan Ali Asker'dir. İlk gidiş tarihi ise birinci ihtilâl sonlandır." (Tarık Dursun, 1980:17) Almanya ile Türkiye arasındaki işçi göçü anlaşmasının tarihi ise 1961'dir. Bu tarih, 1961'de yapılan ihtilâle denk gelen bir zaman dilimidir.

"Kayabaşı Uygurluğu'nun Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü" gerçekte olmamış, fakat olabilecek bir noktaya dikkat çeker: kesin geri dönüş: "Yabancı işçilerin önüne iki seçenek konulacak; ya o ülkede kalıp o ülkenin vatandaşı olması ya da çekip gitmesi istenecektir. Çekip gittiğinde ne olacaktır peki? Yabancılaşmaya karşı giderek direnci kırılan insanımız, nasıl bir insan olarak yeniden aramıza katılacaktır?" (Tarık Dursun, 1981:165) Kayabaşı Uygurluğu'nun Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü, yan bilim-kurgu, yan mizahla karışık bir üslupla bu sorunlara cevap bulmaya çalışır. Geriye dönerler kendilerini bir boşlukta bulurlar. Yoğun iş ortamından Anadolu'nun uçsuz bucaksız ve sessiz ovasına döner işçilerimiz birikmiş paralarıyla neler yapabileceklerini düşünürler. 'Köyde Gökdelen' adlı öyküde Almanya'dan döner Osman, köyüne yedi katlı koca bir apartman yaptırır. Ama herkes bu kule üstümüze devrilir, diyerek orada oturmak istemez: "Osman'ın yedi katlı koca evi bitti bitmesine. Beklenenden de fazla

oldu etkisi. Gel gelelim asıl dert ondan sonra başladı. Kim oturacak bu yedi katlı evde? Osman, önce kendi ailesini yerleştirdi. 'En üst katta siz oturun' dedi kansasına. Ama Şerife 'Ben korkarım, yel vurdukça fildir fildir sallanıyor ora' dedi. En alt kata yerleşti. (...) Köylü: 'Vay şeytan kulesi vay, başımıza devriliverir' diye evin yakınına bile gelmez oldu...' (Pazarkaya, 1977:102) Osman adlı göçmen işçi aslında bu binayı sadece içerisinde oturmak için yaptırmamıştır. İşçi olarak Almanya'ya gitmeden evvel köye zengin olarak dönüp kendisine *Sümüklü Osman* diyenlere bir şeyleri ispat etmek ve köyün ağasına haddini bildirmek için yaptırmış ve eziklik duygusuyla yaptırdığı apartman onun maddi kaynağının bitmesine neden olmuştur. Bu öykü vasıtasıyla yazar bize, *geriye dönenlerin* psikolojik durumlarını ve hangi ruhsal durumla ülkeye dönüş yaptıkları hakkında bir fikir vermiş olmaktadır.

Almanya'dan dönen işçilerde bazen psikolojik sorunlar gözlemlenir. Batı'nın yorucu iş ortamından çılap ülkeye dönen işçilerde boş oturmak rahatsızlık verir. Bir öyküde *Doktor*, ülkesine dönen *Emekli Ferhat'a* şöyle der: "Arkadaş, sen sıkılıyorsun. İki yılı aşkın bir süredir boş geziyorsun. Bu da seni bunalıyor. Bana sorarsan kendini oyalayacak bir işin ucundan tut." (Dayıoğlu, 1986:174) Ama Ferhat'ın psikolojisi bozulmuştur bir kere. Kanasına bağırır: "Ben gurbette ezilmekten, sinmekten bezdim. Bir de burada sizlere mi eyvallah diyeceğim? Kimse kaşmasın bana. Aklıma ne esti onu yapacağım. Bağımaksa bağımak, odama kapanmak, başımı alıp gezmelere gitmek, içimin çektiğini yemek... Gönülüm hoşsa aha şöyle göbük bile atarım... diyerek bir sağa bir sola göbük atmaya başladı." (Dayıoğlu, 1986:166) Romanlarda gurbette ezilen işçi, ezen konumuna gelerek kansasına, çocuklarına, her gün baskı yapar. Sadece Ferhat değil diğer dönen işçilerde de aynı problemler görülür: "Bunlar, Almanya'da çalışıp da burada çalışmamasından kaynaklanan sorunlardır. Kendisi, Almanya'da yirmi iki yıl çalıştı. Şimdi evde oturuyor. Bize 'Yapacak iş bulamıyorum' diye yakınıyor. Biraz da bunalıma girdi bu yüzden. Çünkü Almanya'da sabah saat altıda evden çıkardı. Gün boyu fabrikada çalışır, akşam sekizde dönerdi. Şimdi 'O günleri arıyorum' diyor. Çalışmanın değerini buraya gelince anladı." (Dayıoğlu, 1986:223) Dönen işçiler huzurlu yaşayıp mutlu olacaklarını hayal ederken maddi rahatlamışlık onlara huzur vermemiş aksine Almanya'nın yorucu ama mutlu, düzenli hayatını aratır olmuştur.

Sonuç

Dış göç olgusu edebiyatımızı bir dönem çok derinden etkilemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan yazınsal ürünlerde dış göçün perde arkasını görüyoruz. Özellikle Almanya ekseninde değerlendirdiğimiz dış göç hâdisesi ve bu hâdisenin içyüzünü edebî eserlerimiz vasıtasıyla tanıyabiliyoruz.

Dış göç konusu günümüzde güncelliğini kaybetmiş durumdadır. Avrupa eksenli bir dış göçü bugün Avrupa Birliği'ne girmekle beraber hayal edenler geçmişte Almanya'ya gidenlerin yaşadıklarından habersiz kişilerdir. Dış göçü, geçmişimize

dönüp inceleyerek geleceğe ışık tutmak istedik. İncelememize önce dış göçün tarihi serüvenini vermekle başladık. Ardından yola çıkış serüvenini inceledik. Avrupa'ya yasal yollarla gidemeyenlerin paralı evlilik dâhil olmak üzere her türlü yola başvurduklarını ve bu uğurda çekilen sıkıntıları gözler önüne serdik. "*Gidenler ve Geriye Dönerler*" ise incelemelerimize temel teşkil etti. Ama "*Dönmeyenler*" konusunu ve Almanya'da kalan "*İkinci kuşak*" incelemedik. Orada kalanların çocukları üçüncü kuşak oluşturmuşlardır. Bunlar başlı başına "*Göçmen*" olarak kalmışlardır. Ama görülen o ki yurt dışındaki üçüncü kuşağın sorunlarının ana-babalarınınkini çoktan aştığı bilinen bir olaydır. Bugün bile Avrupa'da yaşayan yüz binlerce Türk göçmeninin sorunları bitmeyecek gibi görünmektedir. Gurbette okutulmayıp işçi olarak büyütülen çocuklar eskiden olduğu gibi bugün de ülkeye dönmek istememektedirler: "Ben geldiğimde beş yaşımı doldurmuştum. On yıldır buradayım, kardeşlerim Berlin doğumlu. Şimdi benim gurbetim nere, sılam nere? Babamın gurbeti benim sılam oldu. Benim sılam, babamın hâlâ gurbeti." (Ören, 1980:240) Üçüncü kuşağın yazınımıza yansması daha sonra ortaya çıkacak gibi görünmektedir. Ama özellikle Alman yazınında daha da etkili olacağını düşünmekteyiz. Avrupa'da giderek artan Türk nüfusunun Almanya merkezli Avrupa ülkelerine sadece ekonomik bağlamda değil edebî sahada da etki edeceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA:

- ABADAN, N., *Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları*, DPT Yay. Ankara, 1964
 ABADAN, N., *Turkish Migration to Europe (1960-1975)* Ankara, 1976
 ADEM, M., *Dünya Çocuk Yılında Yurtdışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları Seminerinin Değerlendirilmesi*, AÜEF, Ankara, 1965, s. 73-77.
 AĞAOĞLU, Adalet, *Fikrimin İnce Güllü*, Remzi Kitabevi, Ankara, 1977
 AKÇAM, Dursun, *Almanya'nın Zencileri*, yazı dizisi, *Cumhuriyet*, 26.05.1978
 BAHADINLI, Yusuf Ziyâ, *Haçça Büyüdü Hatış Oldu*, Yeni Dünya Yay. İstanbul, 1978
 ÇEVİKSOY, Osman, *Duvarın Öte Yanı*, Ankara, 1985
 DAL, Günday, E-5, Milliyet Yay. İstanbul, 1979
 DAYIOĞLU, Gülten, *Geride Kalanlar*, Altın Kitaplar Yay. Ankara, 1986
 DAYIOĞLU, Gülten, *Geriye Dönerler*, Altın Kitaplar Yay. Ankara, 1986
 DURSUN, K., Tank, *Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep*, Koza Yay. Ankara, 1976
 DURSUN, K., Tank, *Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980
 FÜRÜZAN, *Berlin'in Nar Çiçeği*, Can Yay. İstanbul 1988
 FÜRÜZAN, *Yeni Konuklar*, Bilgi Yay. Ankara, 1977
 GİTMEZ, Ali Sadı, *Dış Göç Öyküsü*, Maya Yay. Ankara, 1979
 GİTMEZ, Ali Sadı, *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler*, İstanbul, 1982
 LİVANELLİ, Ö., Zulfü, *Arafatta Bir Çocuk*, Cem Yay. İstanbul, 1978

- NARLI, Mehmet, *Almanya'ya Göçün Türk Romanına Yansması*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, yıl: 6 Sayı: 65/66/67, Mayıs, Haziran, Temmuz, 2002 Ankara
- ÖREN, Aras, *Berlin Üçlemesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980
- ÖREN, Aras, *Berlin Savigny Platz*, 1993
- ÖZGENTÜRK, İgal, 'Almanya Bugün' Gezi Notları, *Cumhuriyet*, 31.12.1979
- PAZARKAYA, Yüksel, *Oturma İzni*, Derinlik Yay. İstanbul, 1977
- PAZARKAYA, Yüksel, Kökleri Boşlukta Çocuklar, *Ufuk Kültür*, Kültür Bak., Nisan 1979, sayı 4, s. 185-199
- SAYAR, Abbas, *Dik Bayır*, Cem Yay., İstanbul, 1977
- ÜSTÜN, Nevzat, *Almanya Beyleri / Partekiz'in Bahçeleri*, Çağdaş Yay. İstanbul, 1975
- YILDIZ, Bekir, *Alman Ekmeği*, Cem Yay. İstanbul, 1975

AVRUPA BİRLİĞİ EKSENİNDE DIŞ GÖÇÜN TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI

Özet

Avrupa Birliğine girmeye çalıştığımız bu günlerde dış göç yaşamış olan milletimizin bu tecrübeleri günümüzde unutulmuş durumdadır. Almanya ekseni dış göç, toplumumuzu bir dönem derinden etkilemiştir. Edebi eserlerimiz dış göçe ayna tutmuş ve hem gidenler hem de geride kalanların durumları farklı kesitler halinde roman ve hikâyelerimizde yerini almıştır. Dış göçün halkımız üzerindeki olumsuz etkileri hâlâ devam etmektedir. Geçmişte yaşanan dış göçü edebî eserlerimiz vasıtasıyla hatırlamak gelecekte karşılaşılabileceğimiz benzer sorunları çözmemize yardımcı olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği hayali ve dış göç, gidenler, geride kalanlar, dönenler.

THE REFLECTION OF FOREIGN IMMIGRATION TO T URKISH LITERATURE IN AXIS OF EUROPEAN UNION

Abstract

The experience of our nation who have lived out-migration is today forgotten in last days try to enter the European Union. Out-migration in Germany-axis had influenced our society deeply once upon a time. Our literature has reflected foreign migration and the status of both the survivors and those who went has taken place in our novels and stories in different sections. Bad effects of the out - migration on our people still continue. To remember the out-migration in the past through our literary works will help us to solve similar problems we can encounter in the future.

Key Words: The dream of European Union and out - migration, those who went, back rest, those who return.